

بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه‌ی موردی شهر گرمی استان اردبیل در ۱۳۸۸)^۱

* صداقت صوری

** مهرداد نوابخش

کد مقاله: ۳۳۲

چکیده

هدف از این تحقیق بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان (مغان) گرمی می‌باشد. روش تحقیق اسنادی و پیمایشی است، جامعه آماری گروه سنی ۵۹-۲۰ ساله شهرستان گرمی می‌باشند که بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۷۵ نفر به شیوه‌ی نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب و مورد پرسش قرار گرفته‌اند. با توجه به تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها مشخص گردید که بین تعهد دینی در این تحقیق و سرمایه‌ی اجتماعی رابطه‌ی معنی‌دار وجود دارد و لذا تنها یک فرضیه (تعهد دینی) تایید می‌گردد. نتایج حاصله نشان می‌دهد که بین جنس، سن، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، میزان استفاده از رسانه با سرمایه اجتماعی همبستگی وجود نداشته است.

واژگان کلیدی: سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱- مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات در

سال ۱۳۸۸ تحت عنوان «بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر گرمی)» تدوین گردیده است.

E-mail: hm_sd22@yahoo.com

* کارشناس ارشد رشته پژوهش علوم اجتماعی

** دانشیار و عضو هیأت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

مقدمه

هر چند سرمایه‌ی اجتماعی یک مفهوم فراگیر است ولی اختلاف نظرات و دیدگاه‌های مختلف در مورد این مفهوم وجود دارد. آنچه اکثر دانشوران بر آن متفقند این است که هنجارهای اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، نماد اجتماعی، عناصر اصلی سرمایه‌ی اجتماعی هستند که به عنوان یک منبع، همیاری و همکاری در گروه‌ها یا بین آن‌ها را تسهیل می‌کنند (پانتام، ۱۳۸۰، ص ۲۸۵؛ کمیسیون بهره‌وری استرالیا، ۲۰۰۳، ص ۱۳). بورديو سرمایه‌ی اجتماعی را منابعی می‌داند که به صرف عضویت در گروه به فرد تعلق می‌گیرد و مجموعه‌ای است از روابط، آشنایی‌ها، دوستی‌ها، دین‌ها و پیوندهای ارزشمند میان افراد که برای پیشبرد موقعیت خود از آن‌ها بهره می‌برند (بورديو، ۱۳۸۱، ص ۱۳۸۱؛ ریتزر، ۱۳۸۳، ص ۷۲۵؛ استونز، ۱۳۸۳، ص ۳۳۵؛ تاجبخش، ۱۳۸۴، ص ۱۴۷). فوکویاما سرمایه‌ی اجتماعی را شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیررسمی می‌داند که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند نفر می‌شود (فوکویاما، ۱۳۸۵، ص ۱۱؛ تاجبخش، ۱۳۸۴، ص ۱۷۰). کلمن نیز سرمایه‌ی اجتماعی را به گونه‌ای از عناصر که دو عنصر مشترک دارند تعریف کرده است، اول همه‌ی آن‌ها مشتمل بر جنبه‌ای از ساختارهای اجتماعی‌اند و دوم برخی از کنش‌های کنشگران را اعم از اشخاص حقیقی یا عاملان حقوقی در چهارچوب ساختار، تسهیل می‌کنند (کلمن، ۱۳۸۶، صص ۴۶۴-۴۶۵؛ تاجبخش، ۱۳۸۴، ص ۳۱۲). بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که سرمایه‌ی اجتماعی همانند سرمایه‌ی اقتصادی منابعی است که در ساختار روابط نهفته است که این روابط مبتنی بر مشارکت، انسجام و اعتماد بین افراد و گروه‌ها می‌باشد. مشارکت در امور عمومی، افراد را با امکانات و مخصوصاً محدودیت‌های موجود در نظام پیرامون آن‌ها، آشنا می‌سازد، آن‌ها یاد می‌گیرند که نه به صورت افرادی مجزا، بلکه به شکل گروه‌های اجتماعی کار کنند تا قدرت بالقوه در سطح گوناگون به منصفه ظهور برسد (توسلی، ۱۳۸۲، ص ۶۶). مشارکت در امور به دنبال خود انسجام و همبستگی اجتماعی را در پی دارد. «انسجام در کل، ناظر به میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنش‌گران، گروه‌ها و خرده‌فرهنگ‌های تمایز یافته است (ازکیا و دیگری، ۱۳۸۳، ص ۲۸۶). انسجام اجتماعی در یک حوزه‌ی تعاملی معین شکل و معنا پیدا می‌کند. پیوند بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی نیز حایز اهمیت است، زیرا بین این دو نوعی تعامل وجود دارد. روابط متقابل بین کنش‌گران و گروه‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها، شبکه‌ی اعتماد را به همراه دارد، در واقع اعتماد در متن کنش‌های انسان نمود پیدا می‌کند، شبکه‌ی

اعتماد علاوه بر کاهش هزینه‌های مدیریت جامعه، موجب انتقال دانش اعضای گروه‌ها به یکدیگر می‌شود و جریان متناسب یادگیری و دانش را در بین آن‌ها فراهم می‌سازد (الوانی و دیگری، ۱۳۸۵، ص ۱۵۶؛ زتومکا، ۱۳۸۶، صص ۳۱-۳۲). یافتن راه و روش عبور از شکاف‌های اجتماعی و برقرار کردن انسجام و اعتماد اجتماعی و ترغیب به مشارکت به نوبه‌ی خود اهمیت مهمی در توسعه‌ی اجتماعی و اقتصادی دارد که از مشخصه‌های سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشد، بدین ترتیب بررسی سرمایه‌ی اجتماعی با توجه به سه مؤلفه‌ای که توضیح داده شد، یعنی مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی می‌تواند پاسخی بر این سؤال باشد که میزان سرمایه‌ی اجتماعی با توجه به سه مؤلفه آن در شهر مغان (گرمی) تا چه اندازه است؟

تحقیقات متعددی که درباره‌ی سرمایه‌ی اجتماعی صورت گرفته، تاثیر برخی از متغیرهای مستقل از جمله: میزان مطالعه و میزان استفاده از رسانه‌ها (پاتنام، ۱۹۹۵، ۲۰۰۰؛ برم و دیگری، ۱۹۹۷)، شغل، درآمد، تعهد دینی، آموزش، سن، جنس، تأهل، پایگاه اقتصادی - اجتماعی (افه و دیگری، ۲۰۰۲؛ فیروزآبادی، ۱۳۸۴) را نشان می‌دهد. پس از بررسی وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی نوبت به این سؤال می‌رسد که عمده‌ترین عوامل تاثیرگذار بر سرمایه‌ی اجتماعی در شهر مغان (گرمی) چه چیزهایی است؟

بدین ترتیب با توجه به توضیحات داده شده سؤالات زیر مطرح می‌گردد: تا چه اندازه عناصر اجتماعی بر سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی تاثیر می‌گذارد؟ تا چه اندازه عناصر فرهنگی بر سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی تاثیر می‌گذارد؟

هدف تحقیق

هدف کلی

بررسی و شناسایی میزان سرمایه‌ی اجتماعی و عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن در شهر مغان (گرمی)

اهداف جزئی

- بررسی میزان سرمایه‌ی اجتماعی در شهر مغان (گرمی) با توجه به مؤلفه‌های (مشارکت، اعتماد، انسجام).

- بررسی تاثیر میزان سن بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی.
- بررسی تفاوت بین زنان و مردان از لحاظ میزان سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی.
- بررسی تفاوت بین مجردین و متأهلین از لحاظ میزان سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی.
- بررسی رابطه بین ویژگی‌های پایگاه اقتصادی - اجتماعی با میزان سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی.
- بررسی رابطه بین تعهد دینی با میزان سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی.
- بررسی تاثیر میزان مطالعه بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی.
- بررسی تاثیر میزان استفاده از رسانه‌ها بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی در شهر گرمی.

ادبیات تحقیق

۱- سن

سن یکی از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی است. و معمولاً بر اساس دوره‌ی کودکی، نوجوانی و بزرگسالی، والدین و بازنشستگی شناخته می‌شود. چون سن بر اساس درآمد و زمان فراغت در مقاطع مختلف متفاوت است، برخی از تحقیقات نشان داده است که ارتباط سن و انجمن‌پذیری و مشارکت‌های اجتماعی به صورت رابطه‌ی معکوس است. به گونه‌ای که از سن ۲۰-۲۹ سالگی عضویت یگانه و ۳۰-۵۹ سالگی عضویت چندگانه است و در مقابل جمعیت ۶۰ ساله و بیشتر در انجمن‌ها حضور کمتری دارند. البته به علت هم‌تغییری سن با تغییرهای درآمد، آموزش، و موقعیت‌های شغلی، خانوادگی و تأهل می‌توان تغییر در میزان سرمایه‌ی اجتماعی در مقاطع مختلف سنی را تحلیل نمود (فقه و دیگری، ۲۰۰۰).

۲- آموزش و تحصیلات

آموزش و تحصیلات از دیگر متغیرهای تأثیرگذار بر شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی است. و پیمایش ارزش‌های جهانی در اکثر کشورها این متغیر با سایر متغیرهای اجتماعی در ارتباط است. بر اساس مطالعات، افزایش حضور، میزان اعتماد و کوشش در حل مسایل محلی در بین افراد با تحصیلات کالج و ارتباط اجتماعی در بین افراد تحصیل کرده

بیشتر است، و بین سال‌های رسمی آموزش در مدرسه و سرمایه اجتماعی رابطه‌ی مستقیمی می‌باشد و این موضوع تا حدودی ناشی از محیط‌های نهادی مدارس و دانشگاه‌ها در تشویق افراد به انجمن‌پذیری و آموزه‌های اخلاقی آنان در جمعیت تعاون و همیاری است (افه و دیگری، ۲۰۰۰).

۳- جنس

جنس نیز از متغیرهای تاثیرگذار بر سرمایه‌ی اجتماعی است و به گونه‌ای که میزان مشارکت بیشتر مردان نسبت به زنان در نیروی کار باعث افزایش مشارکت‌های رسمی آنان نسبت به زنان می‌گردد ضمن این‌که جنسیت بر نوع عضویت در انجمن‌ها تاثیر می‌گذارد به گونه‌ای که زنان بیشتر عضو انجمن‌های خدماتی خیریه‌ای، کلیسا، اولیا و مربیان و انجمن‌های فرهنگی می‌شوند و مردان علاقه‌مند به فعالیت در انجمن‌های سیاسی هستند (افه و دیگری، ص ۲۲۹).

۴- دین‌باوری و تعهد دینی

دین‌باوری و تعهد دینی، رابطه‌ی مستقیمی با سرمایه‌ی اجتماعی دارد، زیرا سازمان‌های دینی نقش میانجی را در فعالیت‌های دینی ایفا می‌کنند. از آن‌جا که ادیان نشست‌های عمومی و از مراسم و مناسک برخوردارند، باعث توسعه‌ی شیوه‌ی همکاری و تعاون و آگاهی از مسایل اجتماعی می‌گردد و ادیانی که بیشتر از مراسم و مناسک عمومی برخوردارند در افزایش سرمایه‌ی اجتماعی نقش بیشتری ایفا می‌کنند (همان منبع، ص ۲۰۸).

۵- مشارکت رسمی یکی از اعضای خانواده

مشارکت رسمی یکی از اعضای خانواده نیز در ایجاد سرمایه‌ی اجتماعی مخصوصاً در ابعاد گوناگون آن نقش مثبتی دارد. به گونه‌ای که در تحقیقات مشخص شده است افرادی که در خانواده‌هایی هستند که خانواده آنان با کمک دیگران به حل مشکلات اجتماعی مبادرت ورزیده و مشارکت اجتماعی فعال داشته‌اند سهم و میزان بیشتری در سرمایه‌ی اجتماعی دارند (کریشنا و دیگری، صص ۲۰۲ و ۱۱۸).

۶ - خواندن روزنامه و مجله و تماشای تلویزیون

تلویزیون و روزنامه از طریق آگاهی‌دادن به مردم از وضعیت جامعه خود باعث افزایش اعتماد می‌گردد.

۷ - درآمد خانواده

درآمد خانواده معمولاً به عنوان یک عامل تاثیرگذار است با این فرض که افراد با درآمد متوسط‌آشنایی بیشتری با فعالیت‌های انجمنی دارند که این موضوع ناشی از تجربه به سن و یا مهارت‌های سازمانی، آنهاست. البته در نقطه‌ی مقابل؛ این فرض وجود دارد که درآمد بالا باعث می‌شود که هزینه فرصت و زمان برای این‌گونه افراد مهم باشد و درآمد بالا باعث می‌شود که آنچه از طریق انجمن دست‌یافتنی است از طریق پول و خرید به‌دست آید به زعم بوردیو، پول و سرمایه اقتصادی جایگزین سرمایه‌ی اجتماعی می‌شود (افه و دیگری، ۲۰۰۲، ص ۲۰۶).

۸ - اشتغال

اشتغال که معمولاً تحت عنوان وضعیت شغلی در یک ترکیبی شامل امنیت شغلی، سطح درآمد و وقت اضافه قرار می‌گیرد با سرمایه‌ی اجتماعی روابط معناداری دارد و شاغلین نسبت به بی‌کاران فعالیت انجمنی بیشتری دارند (همان، ص ۲۰۸). ضمن آن‌که برخی تحقیقات نشان داده است که افراد در مشاغلی که بیشتر اجتماعی بوده است بر اساس نمره‌ی اجتماعی بودن مشاغل که در تحقیقات به‌دست آمده است، افراد در مشاغل اجتماعی‌تر میزان سرمایه اجتماعی بیشتری دارند (کلینزر و دیگری، ص ۲۰۰).

چهارچوب نظری

سابقه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی به معنایی که امروزه به‌کار می‌رود برای اولین بار در نوشته‌های لیداجی. هانیفان سرپرست وقت مدارس ویرجینیای غربی در آمریکا بر می‌گردد. او مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را در توضیح اهمیت مشارکت در تقویت حاصل کار مدرسه، مطرح کرده است. بعد از او اندیشه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی تا چندین دهه ناپدید شد ولی در

دهه (۱۹۵۰) گروهی از جامعه‌شناسان کانادایی (سیلی و دیگران، ۱۹۵۶)، در دهه‌ی (۱۹۶۰) یک استاد مسایل شهری (جاکوبز، ۱۹۶۱) و در دهه‌ی (۱۹۷۰) اقتصاددان به نام (لوری، ۱۹۷۹) آن را دوباره احیا کردند. با این حال پژوهش سازنده‌ای که کلمن (۱۹۸۷، ۱۹۸۸، ۱۹۹۰) درباره‌ی آموزش و پرورش انجام داد و کاری که پاتنام (۱۹۹۳، ۱۹۹۵) راجع به مشارکت مدنی و عملکرد نهادی کرد و نیز اندیشه‌های بوردیو با نگاه مارکسیستی درباره‌ی سرمایه‌ی اجتماعی داشت، الهام‌بخش اکثر کارهای جاری شد (ولکاک و دیگری، ۱۳۸۴، ص ۵۳۴؛ مصطفوی، ۱۳۸۸، ص ۲۱).

در این تحقیق سرمایه‌ی اجتماعی در سطح گروه مورد بررسی است.

مطالعه سرمایه‌ی اجتماعی در سطح گروه: علاقه‌ی اصلی معتقدین به سرمایه‌ی اجتماعی در سطح گروه بررسی عناصر و فرآیند تولید و حفظ دارایی جمعی است. این دیدگاه به این مسأله می‌پردازد که چگونه هنجارها و اعتماد، به مانند دارایی‌های دیگر از قبیل قوانین و اقتدار، در تولید و حفظ دارایی جمعی نقش دارد. بنابراین بررسی دو مسأله اساسی ضرورت می‌یابد: اول این که چگونه گروهی مشخص سرمایه‌ی اجتماعی را به عنوان دارایی جمعی توسعه داده و حفظ می‌کند و دوم این که چگونه چنین دارایی جمعی‌ای می‌تواند شرایط زندگی افراد را بهبود بخشد؟

پس در سطح گروهی، سرمایه‌ی اجتماعی به صورت یک کالا و دارایی جمعی نمود می‌یابد. افرادی مانند ولهن، بارک، لین و... در گروه اول یعنی سرمایه‌ی اجتماعی شبکه قرار می‌گیرند و دیدگاه‌های بوردیو، پاتنام، کلمن و فوکویاما نیز به سطح گروهی تعلق دارد (باستانی و دیگری، ۱۳۸۶، صص ۶۶ - ۶۵) بوردیو بر این باور بود که «در توضیح ساختار و کارکرد جهان اجتماعی تنها در صورتی امکان‌پذیر است که سرمایه را در تمامی اشکال آن از نو شناسایی و معرفی کرد، در تمام اشکال و نه فقط در شکلی که در نظریه اقتصاد رایج است و البته در کنار شناسایی این اشکال متعدّد باید انباشت و اثرات انباشت آن‌ها را نیز بررسی نمود» (بوردیو، ۱۳۸۴، صص ۱۳۳ و ۱۳۴؛ توسلی و دیگری، ۱۳۸۴، ص ۷).

پاتنام برای سرمایه‌ی اجتماعی چند ویژگی اساسی قایل است که به قرار زیر است: اول این که سرمایه‌ی اجتماعی یک کالای عمومی است. برخلاف سرمایه‌ی متعارف که به‌طور معمول یک کالای خصوصی است، سرمایه‌ی اجتماعی بسان یکی از ویژگی‌های ساختار اجتماعی که فرد در آن قرار دارد، در مالکیت خصوصی هیچ یک از افرادی که از آن

منتفع می‌شوند، نمی‌باشد/ همان منبع، صص ۲۹۰ و ۲۹۱). دوّم این که سرمایه‌ی اجتماعی بر اعتماد مبتنی است. اعتماد به تسهیل همکاری منجر شده است و هر چه جامعه سطح بالاتری از اعتماد داشته باشد، احتمال همکاری نیز در آن بیشتر است. خود همکاری در بازگشت اعتماد را تقویت می‌کند. البته یک عنصر اختیاری و ناآگاهانه نیست بلکه مستلزم پیش‌بینی رفتار بازیگران مستقل است. این پیش‌بینی در جوامع و به هم پیوسته بر اساس اعتماد صمیمانه انجام می‌شود، یعنی اعتماد بر آشنایی نزدیک با فرد طرف متکی است. اما در جوامع بزرگ و پیچیده این شکل از اعتماد دیگر کارایی ندارد و در نتیجه شکل غیرشخصی یا غیرمستقیم اعتماد ضرورت پیدا می‌کند. حال طبعاً این سؤال مطرح می‌شود که چگونه اعتماد شخص به اعتماد اجتماعی تبدیل می‌گردد؟

به زعم پاتنام اعتماد اجتماعی در جوامع جدید و پیچیده از دو منبع سرچشمه می‌گیرد عبارت است از: هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های مشارکت.

هنجارها هنگامی به وجود می‌آید که یک عمل تجلیات بیرونی مشابهی برای تعداد زیادی از افراد دارد از این رو بازارهای برخوردار از حق کنترل آن عمل به آسانی ایجاد نمی‌شوند و هیچ بازیگر واحد نمی‌تواند به گونه‌ای مفید در معامله‌ای برای به دست آوردن حق کنترل شرکت کند.

هنجارها از طریق سرمشق‌شدن و اجتماعی شدن و نیز از طریق مجازات‌ها در افراد جامعه تلقین و تثبیت می‌شود. هنجارهای تقویت‌کننده‌ی اعتماد، از آن جایی که هزینه معاملات را پایین آورد و همکاری تسهیل می‌نماید، توسعه و گسترش می‌یابد. مهم‌ترین این هنجارها، هنجار معامله‌ی متقابل است که بر دو نوع می‌باشد:

- از معامله‌ی متقابل متوازن (ویژه) یعنی مبادله‌ی همزمان چیزهایی با ارزش برابر، مثلاً هنگامی که دو همکار روزهای تعطیل‌شان را با هم عوض می‌کنند.

- معامله متقابل عمومی (شایع) یعنی رابطه تبادلی مداومی که در همه حال یک طرفه و غیرمتوازن است اما انتظارات متقابلی، مبنی بر این که سودی که اکنون اعطا شده باید در آینده بازپرداخت گردد، ایجاد می‌کند. دوستی و ابراز محبت مشهورترین نمونه‌های این نوع هنجار است. پاتنام هنجار معامله‌ی متقابل عمومی را یکی از مولدترین اجزای سرمایه‌ی اجتماعی می‌داند و معتقد است که در جوامعی که این هنجارها شایع است،

به گونه‌ای مؤثر می‌توان بر فرصت‌طلبی فایق آمده و مشکلات عمل جمعی را حل نموده افرادی که وارد نظام معامله متقابل می‌شوند، معمولاً با ترکیبی از دو انگیزه نوع دوستی کوتاه‌مدت و حفظ منابع خود در بلندمدت دست به عمل می‌زنند. هنجارهای مؤثر مبتنی بر معامله متقابل عمومی احتمالاً با شبکه‌های وسیعی از مبادلات اجتماعی مرتبط است. در جوامعی که در بین مردم این اطمینان وجود دارد که اعتماد مورد سوءاستفاده قرار نمی‌گیرد بلکه جبران می‌شود، احتمال انجام معاملات و مبادلات بیشتر است. انجام مبادلات مکرر خود به توسعه یک هنجار معاملی متقابل عمومی کمک می‌کند (همان منبع، صص ۲۹۲ و ۵).

- شبکه‌های مشارکت مدنی نیز یکی از اشکال ضروری سرمایه‌ی اجتماعی است. تراکم بیشتر این هنجارها در یک جامعه مساوی است با احتمال بیشتر همکاری شهروندان در جهت منافع متقابل. شبکه‌های مشارکت مدنی تاثیرگذاری بالایی در بهبود سرمایه‌ی اجتماعی دارند و این تاثیرگذاری به این دلیل است که این شبکه‌ها هزینه‌های بالقوه عهدشکنی را در هر معامله‌ای افزایش می‌دهد، هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کند، ارتباطات را تسهیل می‌کند و جریان اطلاعات را در مورد قابل اعتماد بودن افراد، بهبود می‌بخشد و بلاخره این که این شبکه‌ها تجسم موفقیت پشتیبان در همکاری است که می‌تواند به عنوان یک چهارچوب فرهنگی شفاف برای همکاری آینده عمل نماید (همان منبع، صص ۲۹۶ و ۱۷). به زعم پاتنام، شبکه‌های مشارکت مدنی و پیوندهای ضعیف مانند آشنایی و عضویت مشترک در انجمن‌های فرعی، برای تقویت بستگی جامعه و عمل جمعی، نسبت به پیوندهای میان‌شخصی قوی مانند خویشاوندی یا دوستی صمیمی، اهمیت بیشتری دارد و این از آن‌روست که پیوندهای ضعیف بیش از پیوندهای قوی که در گروه خاصی متمرکز است، توان ایجاد ارتباط بین اعضای گروه‌های کوچک متفاوت را دارد. این پیوندها می‌توانند با دور زدن شکاف‌های اجتماعی، همکاری گسترده‌تری را باعث شود (همان منبع، صص ۲۹۹-۳۰۰).

جیمز کلنن: سرمایه‌ی اجتماعی در مباحث کلنن به گونه‌ای از نظریات دیگران مطرح می‌شود این تفاوت از دو جنبه است: اول این که کلنن با یک سنت فکری متفاوت - سنت

آمریکایی و نظریه انتخاب عقلانی به موضوع می‌نگرد و دوّم این‌که به جای محتوی و ماهیت سرمایه‌ی اجتماعی به کارکردهای آن توجه دارد.

نظریه‌ی انتخاب عقلانی بر این فرض استوار است که انسان‌ها موجوداتی عقلانی و حسابگرند، به منابع و توانایی‌های خودآگاهی دارند و نیازهایشان را بر حسب این منابع تنظیم می‌کنند، قدرت انتخاب دارند و به اعمالی دست می‌زنند که حاوی بیشترین سود برای آن‌ها بوده و رنج‌ها و زیان‌ها را به حداقل برساند (کرایب، ۱۳۸۱، ص ۹۴). کلمن با به کارگیری مفاهیم و پیش‌فرض‌های معرفت‌شناسانه و هستی‌شناسانه این سنت، می‌گوید که روابط اجتماعی هنگامی به‌وجود می‌آید که افراد کوشش می‌کنند از منابع فردی خود بهترین استفاده را به عمل آورند و آن‌ها را نباید تنها به عنوان اجزای ساختارهای اجتماعی در نظر گرفت، بلکه می‌توان آن‌ها را به عنوان منابعی برای افراد نیز به شمار آورد. لوری برای توصیف این منابع اصلاح سرمایه‌ی اجتماعی را وضع کرده است و منظور وی مجموع منابعی است که در ذات روابط خانوادگی و در سازمان اجتماعی جامعه وجود دارد و برای رشد شناختی یا اجتماعی کودک یا جوان سودمند است (کلمن، ۱۳۷۷، ص ۴۵۸). کلمن با بررسی مسیر تاریخی مباحث مربوط به این مسأله که کنشگران برای آغاز روابط و مبادلات اجتماعی بیشتر به کدام منابع علاقه دارند، در صدد تعریف سرمایه‌ی اجتماعی برمی‌آید. به اعتقاد کلمن، افسانه‌ی رایج جامعه جدید این بوده است که جامعه شامل مجموعه‌ای از افراد مستقل است که هر یک از آن‌ها می‌کوشند به هدف‌هایی دست یابند که مستقلاً تعیین گردیده‌اند و عملکرد نظام اجتماعی نیز شامل ترکیب این کنش‌های افراد مستقل است. کلمن دست نامرئی آدام اسمیت را تجلی این افسانه می‌داند در دوره‌های بعدی هابز و پیروانش مزایای نفع شخصی را نوعی پادزهر نیرومند توصیف می‌کردند که احساسات شدید و تعصب‌آمیز ناشی شده از هویت مذهبی و قومی را خنثی می‌کند. به‌طوری‌که استدلال‌های فلسفی و اقتصادی قرن‌های ۱۷ و ۱۸ تأثیرات عمیقی را بر ساختار اجتماعی به‌جا گذاشت و مسیر دگرگونی‌های اجتماعی را به سمت فردگرایی هدایت کرد این استدلال‌ها در شکل افراطی خود تقویت نوعی جانب‌داری فردگرایانه را در پی داشت. اما اقتصاددانان نئوکلاسیک قرن‌های بعدی با تشخیص این جانب‌داری در صدد تعدیل آن آمدند. دیگر دانشمندان علوم اجتماعی با نشان دادن تاثیرگذاری شکل‌های

سازمان اجتماعی بر مبادله‌ی اقتصادی، به بررسی شرایط پرداختند که در آن فعالیت اقتصادی در شکل‌های نهادی مختلف، یعنی در درون شرکت‌ها یا بازارها سازمان می‌یابد. جامعه‌شناسان نیز ضمن نقد تقلیل‌گرایی اقتصادی، شیوه‌های تاثیر سازمان اجتماعی به عملکرد نهادهای اقتصادی را مورد کندوکاو قرار داده‌اند و کوشیده‌اند روابط اجتماعی را به منزله ساختاری دارای تاریخ و پیوستگی به تحلیل نظام‌های اقتصادی وارد کنند (همان منبع، صص ۴۵۹ و ۴۶۰). کلمن منابع اجتماعی را سرمایه‌ی اجتماعی تعریف می‌کند، منابعی که نوعی دارایی سرمایه‌ای برای فرد محسوب می‌شود. از دید وی، سرمایه‌ی اجتماعی با کارکردش تعریف می‌شود. سرمایه‌ی اجتماعی شیئی واحد نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارد:

اول این‌که همه آن‌ها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی است و دوم این‌که کنش‌های معینی را که در درون ساختار است، تسهیل می‌کند (همان منبع، صص ۴۶۲؛ کلمن، ۱۹۹۸، صص ۱۹۸). اما علاوه بر دو ویژگی فوق، کلمن سه ویژگی اساسی دیگر نیز برای سرمایه‌ی اجتماعی قایل است، اول این‌که سرمایه‌ی اجتماعی مانند سایر اشکال سرمایه مؤلد است و دستیابی به هدف‌های معینی را امکان‌پذیر می‌سازد که در نبود آن دست‌نیافتنی خواهد بود. دوم این‌که سرمایه‌ی اجتماعی مانند سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی کاملاً تعویض‌پذیر نیست، اما نسبت به فعالیت‌های بخصوصی تعویض‌پذیر است. ممکن است شکل معینی از سرمایه‌ی اجتماعی در تسهیل برخی کنش‌ها بسیار کارساز واقع شود اما راه برخی کنش‌های دیگر را مسدود نماید و بالاخره ویژگی سوم این است که سازمان اجتماعی، سرمایه‌ی اجتماعی را پدید می‌آورد و دستیابی به هدف‌های معینی را که در نبود آن نمی‌توانست به دست آید یا هزینه زیادتری را در برداشت تسهیل می‌کند (کلمن، ۱۳۷۷، صص ۴۶۲ و ۴۶۳). به زعم کلمن، بررسی این ویژگی‌ها برای درک چگونگی ایجاد و نابودی سرمایه‌ی اجتماعی ضرورت دارد و این امر خود مستلزم مقایسه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی با سرمایه‌ی انسانی و بررسی اشکال مختلف سرمایه‌ی اجتماعی است. در رابطه با مقایسه سرمایه‌ی اجتماعی و انسانی، کلمن می‌گوید: همان‌گونه که سرمایه فیزیکی با ایجاد تغییرات در مواد برای شکل‌دادن به ابزارهایی که تولید را تسهیل می‌کند، به وجود می‌آید، سرمایه‌ی انسانی با تغییر افراد در جهت ماهر ساختن آن‌ها پدید می‌آید و افراد را توانا

می‌سازد، به شیوه‌های جدید رفتار کنند. سرمایه‌ی اجتماعی نیز به نوبه‌ی خود هنگامی به‌وجود می‌آید که روابط میان افراد به شیوه‌ای دگرگون می‌شود که کنش را تسهیل می‌کند. سرمایه انسانی نسبت به سرمایه فیزیکی کمتر محسوس است اما سرمایه‌ی اجتماعی از هر دوی آن‌ها نامحسوس‌تر است زیرا روابط میان افراد تجسم می‌یابد. کلمن البته بر این اعتقاد است که سرمایه‌ی انسانی و اجتماعی همدیگر را تکمیل می‌کند.

فرانسیس فوکویاما: در دیدگاه فوکویاما، سرمایه‌ی اجتماعی برای کارکرد کارای اقتصادهای جدید مهم، و نشانه لیبرال دموکراسی پایدار است. سرمایه‌ی اجتماعی جزو فرهنگی جوامع جدید را تشکیل می‌دهد که از زمان روشنگری بر حسب ویژگی‌های دیگری چون نهادهای رسمی، حاکمیت قانون و عقلانیت شناسایی شده است. خلق سرمایه‌ی اجتماعی نوعاً به مثابه هدفی برای اصلاح اقتصادی «نسل دوّم» تلقی شده است، اما بر خلاف سیاست‌های اقتصادی یا نهادهای اقتصادی، سرمایه‌ی اجتماعی را نمی‌توان به آسانی با سیاست عمومی ایجاد و یا شکل داد. فوکویاما بحث خود را از تعریف سرمایه‌ی اجتماعی آغاز می‌کند. به اعتقاد وی بیشتر تعاریف ارائه شده برای سرمایه‌ی اجتماعی، به جای تعریف مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی بیشتر به نمونه‌های آن اشاره دادند. وی خود سرمایه‌ی اجتماعی را شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیررسمی تعریف می‌کند که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند نفر می‌گردد، یعنی هنجار غیررسمی جاافتاده‌ای که همکاری میان دو یا چند نفر را تشویق و تسهیل می‌کند. گستره‌ی هنجارهای تشکیل‌دهنده‌ی سرمایه‌ی اجتماعی از هنجار روابط متقابل دو دوست تا آموزه‌های پیچیده‌ای مانند مسیحیت یا آیین کنفوسیوسی امتداد دارد. اما این هنجارها برای شکل دادن به سرمایه‌ی اجتماعی باید روابط بالفعل آدمیان به صورت عینی مصداق بیابند. به عبارتی، باید در رابطه‌ی انسانی واقعی جاافتاده باشد. مثلاً هنجار متقابل به هنگام سروکار داشتن با تمام مردم به طور بالقوه وجود دارد، اما تنها به هنگام برخورد با دوستان بالفعل می‌شود طبق تعریف فوکویاما، اعتماد شبکه‌های روابط مدنی و ... که با سرمایه‌ی اجتماعی مرتبط است، همه به نوعی محصول جانبی سرمایه‌ی اجتماعی‌اند اما خود آن‌ها سرمایه‌ی اجتماعی را تشکیل نمی‌دهد. بنابراین هنجارها تنها در صورتی به تشکیل سرمایه‌ی اجتماعی می‌انجامد که موجب ایجاد و افزایش همکاری در گروه باشد و لذا با فضایل سنتی مانند

درستکاری، وفای به عهد، قابل اعتماد بودن در انجام وظیفه، روابط متقابل و . . . مرتبط است. فوکویاما خود در این ارتباط می‌گوید: هر مجموعه‌ای از هنجارهای جاافتاده، سرمایه‌ی اجتماعی را شکل نمی‌دهد بلکه آن‌ها برای شکل دادن به سرمایه‌ی اجتماعی باید به همکاری در گروه‌ها منجر شود و بنابراین با ارزش‌های معنوی سنتی مانند صداقت، پایبندی به تعهدات، عملکرد قابل اطمینان در انجام وظایف با وظیفه‌شناسی، رابطه متقابل و نظایر آن مرتبط است (فوکویاما، ۱۳۸۰، ص ۸۰).

به اعتقاد فوکویاما، دولت‌ها برای افزایش موجودی سرمایه‌ی اجتماعی هم می‌توانند بعضی از کارهای مثبت انجام دهند و هم از دست زدن به کارهای دیگری که از موجودی سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه می‌کاهد، بپرهیزند. بزرگترین عرصه‌ای که در یک دولت می‌تواند سرمایه‌ی اجتماعی ایجاد کند احتمالاً آموزش و قواعد هنجارهای اجتماعی منتقل می‌سازد و این شکل مستقیم تأثیرگذاری دولت در ایجاد سرمایه اجتماعی است. اما دولت‌ها همچنین می‌توانند از طریق تامین کالاهایی عمومی به شیوه‌ای کارا و به اندازه کفایت، به‌ویژه از طریق تعریف و تثبیت حقوق مالکیت و امنیت عمومی به فرآیند ایجاد سرمایه‌ی اجتماعی را به شکل غیرمستقیم ترویج و تحکیم کنند. اما اگر دولت‌ها تصمیم به انجام فعالیت‌هایی بگیرند که بهتر است آن فعالیت‌ها بر عهده‌ی بخش خصوصی یا جامعه مدنی باشد. آن‌گاه دولت تأثیر منفی بر سرمایه‌ی اجتماعی بر جای خواهد گذاشت. و این از آن‌روست که مبنای همکاری عادت است و اگر دولت در سازماندهی هر چیز دخالت کند، مردم به دولت وابسته می‌شوند و توانایی‌های خودجوش را برای کارکردن با یکدیگر از دست می‌دهند (همان منبع، صص ۵-۱۹۳). بر اساس آنچه گذشت می‌توان گفت که مباحث فوکویاما نیز مانند پاتنام و کلمن در سطح کلان مطرح شده است. وی نیز سرمایه‌ی اجتماعی را در سطح کشورها و در ارتباط با رشد و توسعه اقتصادی می‌بیند و بنابراین تعریف او از سرمایه‌ی اجتماعی یک تعریف جمعی بوده است و سرمایه‌ی اجتماعی دارایی گروه‌ها و جوامع تلقی می‌شود.

آنتونی گیدنز: می‌دانیم که گیدنز اساساً وظیفه علم اجتماعی را تحلیل جهان نوظهور می‌داند که ما، اکنون در پایان سده‌ی بیستم، خود را در آن می‌یابیم (به نقل از کسل، ۱۹۸۳، ص ۳۶). جهانی که گیدنز آن را تجدیدگرایی می‌نامد و مشخصه‌ی این نوظهور از

دید گیدنز وجود اصول ساختاری پویا و نوظهور است. این اصول در نظریه گیدنز سه دسته است: فاصله‌گیری زمانی - مکانی، از جاکنندگی که به واسطه‌ی نظام‌های انتزاعی رخ می‌دهد. این نظام‌ها شامل نشانه‌های نهادین - مانند پول - و نظام‌های تخصصی‌اند یعنی نظام‌های انجام دادن کاری فنی یا مهارت تخصصی که حوزه‌های وسیعی از محیط‌های مادی و اجتماعی زندگی کنونی ما را سازمان می‌دهد و بلاخره دسته سوم اصول ساختاری، بازاندیشی است یعنی کاربرد منظم اطلاعات و دانش‌های مربوط به شرایط زندگی اجتماعی به عنوان عنصری ساختاری در سازماندهی و تغییر همان شرایط گیدنز، ۱۳۸۰، صص ۴۱-۲۳). نظام‌های انتزاعی که نقش حیاتی در جهان جدید دارند، وابسته به اعتمادند. اما اعتماد در اندیشه گیدنز پهنه‌ای وسیع‌تر از صرف نظام‌های انتزاعی دارد. گیدنز اساساً جامعه را به مثابه کردارهایی در نظر می‌گیرد که در طول زمان و مکان رخ می‌دهد. از دید وی بسیاری از کنش‌ها و کنش‌های متقابلی که کردار اجتماعی را می‌سازد به واسطه‌ی روابط اعتماد باهم پیوند می‌خورند (کاسپرین، ۲۰۰۰، ص ۹۸). به زعم گیدنز گذار جوامع از سنت به تجدّدگرایی، منجر به دگرگونی خاصیت اعتماد شده است. از آنجایی که در جوامع سنتی، سطح فاصله‌گیری زمانی - مکانی پایین بود یعنی کنش‌های متقابل اجتماعی چهره به چهره بود، اعتماد از طریق برخورد مستقیم با دیگران حفظ می‌شود. محیط‌های اعتماد در این جوامع خویشاوندی، اجتماع محلی، مذهبی و سنت بودند. اما با پیدایش جامعه جدید این محیط‌ها به نحوی اساسی دگرگون شده است، چرا که ساختار اساسی نظام سرمایه‌داری، متشکل از چندین نظام انتزاعی است که لازمه‌ی عملکرد و کارایی آن‌ها اعتماد عاملان است. به عنوان مثال اگر هر کدام از ماها به عملکرد نظام‌هایی مانند بهداشت و درمان، حمل و نقل، نظام بانکی و بیمه و ... اعتماد نداشته باشیم و با آن‌ها وارد تعامل نشویم، اگر همه‌ی ما پول‌های خود را به جای بانک در خانه نگهداری کنیم، ادامه کار این نظام‌ها دچار اختلال می‌شود. اما از طرفی اعتماد رابطه‌ی تنگاتنگ با امنیت هستی‌شناختی دارد. امنیت هستی‌شناختی به طور خلاصه یعنی اعتماد و اطمینان از روال‌مند بودن امور و استمرار وضعیت عادی و مرسوم زندگی روزمره. گیدنز در این جا هم از روش مردمی و هم از روان‌شناسانی مانند اریکسون بسیار تاثیر پذیرفته است.

به عبارتی فرد تنها در صورتی می‌تواند، از لحاظ روانی، به زندگی خود ادامه دهد که مطمئن باشد که به عنوان مثال بانک پول او را هدر نمی‌دهد، آپارتمانی که در آن زندگی می‌کند فرو نخواهد ریخت، داروخانه‌ها به او داروی فاسد نمی‌فروشند و . . . اما اعتماد در روابط میان شخص نیز نقش بسیار حیاتی دارد. روابط فیمابینی جدید که گیدنز از آن‌ها با عنوان روابط ناب یاد می‌کند، روابطی است که به صورت مداوم مورد گفت‌وگوی طرفین رابطه قرار می‌گیرد، صحنه‌ای دموکراتیک دارد و تنها تا جایی ادامه می‌یابد که رضایت خاطر طرفین فراهم شود. سنگ بنای این روابط اعتماد و تعهد متقابل طرفین است (همان منبع، صص ۱۰۲ و ۹۶).

فرضیه‌های تحقیق

- میزان سن بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی مؤثر است.
- میزان سرمایه‌ی اجتماعی بین دو گروه جنسی زنان و مردان تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- میزان سرمایه‌ی اجتماعی بین دو گروه مجردین و متأهلین تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان سرمایه‌ی اجتماعی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد.
- بین تعهد دینی و میزان سرمایه‌ی اجتماعی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد.
- میزان مطالعه بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی مؤثر است.
- میزان استفاده از رسانه‌ها بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی مؤثر است.

روش تحقیق

تحقیق حاضر در دو بخش الف) توصیفی «بررسی وضعیت موجود سرمایه‌ی اجتماعی» و ب) تحلیلی از آزمون‌های علی - همبستگی و مقایسه‌ای استفاده می‌گردد، برای اجرای آن از روش معمول در تحقیقات اجتماعی به نام روش پیمایشی سود برده خواهد شد.

جامعه‌ی آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر را افراد ساکنین خود شهر گرمی تشکیل می‌دهد.

واحد آماری

این تحقیق در صدد بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر گرمی است و متغیرها در سطح افراد (پاسخگویان ۲۰ الی ۵۹ سال) اعم از (زن و مرد) بررسی و سنجش می‌شود. نتایج آن در سطح شهر توصیف و تحلیل می‌شود. پس واحد تحلیل این پژوهش در گام اول «شهر» است و واحد مشاهده «فرد» می‌باشد و ابزار مشاهده «پرسشنامه» ساخت یافته است.

حجم نمونه

جمعیت خود شهر گرمی ۳۲۰۰۰ نفر می‌باشد که از این تعداد ۱۶۰۴۰ نفر طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ و گزارش رییس اداره‌ی ثبت احوال شهرستان در گروه سنی ۲۰ الی ۵۹ ساله قرار گرفته است، بر اساس فرمول کوکران ۷۵۳ نفر با فاصله اطمینان ۹۵٪ و خطای ۰۵٪ به عنوان نمونه انتخاب شده، ولی به علت بالا بردن دقت احتمالی، پرسشنامه توسط پرسشگر در بین ۵۰۰ نفر از افراد ۲۰-۵۹ ساله توزیع شده است که از این تعداد ۴۵۰ نفر جواب داده‌اند.

$$n = \frac{T^2 \frac{p \cdot q}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} (\frac{p \cdot q}{d^2} - 1)} = \frac{\frac{3/8416 \times 0/50 \times 0/50}{0/0025}}{1 + \frac{1}{16040} (\frac{3/8416 \times 0/50 \times 0/50}{0/0025} - 1)} = \frac{384/16}{1/0238877} = 375/197$$

شیوه‌ی نمونه‌گیری

(نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای) از آنجایی که هیچ فهرستی از جامعه‌ی آماری در دست نیست، لذا انتخاب نمونه احتمالی با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و یا سیستماتیک امکان‌پذیر نمی‌باشد. بنابراین، مناسب‌ترین روش نمونه‌گیری برای این تحقیق، نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای است. در این روش نمونه‌گیری هدف اصلی این است

که ابتدا از خود شهر (خوشه‌ها) نمونه‌ای انتخاب گردد. از این‌رو بدو از خود شهر محله‌های (خوشه‌های) کوچک‌تری به صورت نمونه‌گیری تصادفی انتخاب می‌شود. نهایتاً کار به انتخاب نمونه‌ای از خانوارها و استفاده از روش برای انتخاب افراد در خانوارهای منتخب ختم می‌شود (دواس، ۱۳۸۳، ص ۱۷۴). در این‌جا از طریق نقشه، شهر گرمی به سه ناحیه‌ی بالا، متوسط و پایین تقسیم‌بندی می‌شود و بر اساس بلوک‌های موجود در نواحی سه‌گانه مشخص شده، از هر ناحیه تعداد خیابان، کوچه و خانوار به صورت تصادفی انتخاب می‌شود. انتخاب افراد به صورت مراجعه به درب منزل و با توجه به جمعیت همین گروه سنی خواهد بود یعنی فردی که به جلوی در منزل می‌آید و اگر حایز شرایط با ضابطه‌ی سنی ۲۰ الی ۵۹ سال را داشت از او نظرسنجی به عمل می‌آید. مضافاً نمونه‌گیری با توجه به جمعیت هر گروه سنی تعیین شده یعنی در گروه سنی (۲۴-۲۰) ۱۰۴ نفر و در گروه سنی (۲۹-۲۵) ۹۲ نفر و در گروه سنی (۳۴-۳۰) ۶۸ نفر و در گروه سنی (۳۹-۳۵) ۵۸ نفر و در گروه سنی (۴۴-۴۰) ۴۶ نفر و در گروه سنی (۴۹-۴۵) ۳۷ نفر و در گروه سنی (۵۴-۵۰) ۲۵ نفر و در نهایت در گروه سنی (۵۹-۵۵) سال ۲۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند.

روایی

جهت رسیدن به اعتبار سؤالات این تحقیق، ابتدا از طریق اعتبار صوری اقدام شده است. سؤالات با توجه به فرآیند شاخص طرح شد و بعد از تدوین سؤالات با مراجعه به داوران (استادان راهنما، مشاور، پژوهشگران) که سابقه تحقیق داشتند به رفع نواقص سؤالات پرداخته شده و در عین حال به اعتبار سازه‌ای یا نظری یعنی ایجاد ارتباط بین گویه‌ها با چهارچوب نظری توجه شد.

پایایی

رایج‌ترین شیوه برای سنجش میزان پایایی مقیاس‌های ساخته‌شده، ضریب آلفای کرونباخ است. این ضریب برای سنجش میزان تک‌بعدی بودن نگرش‌ها، قضاوت‌ها، عقاید و سایر مقولاتی که اندازه‌گیری آن‌ها آسان نیست، به کار می‌رود. در این آزمون برای تشخیص مناسب بودن گویه‌ها در این مقیاس سعی می‌شود از ضابطه‌ی سازگاری درونی استفاده شود

بدین معنی که هر یک از گویه‌ها با مجموع گویه‌های دیگر در رابطه گذاشته می‌شود و از روی میزان هماهنگی و همبستگی آن با سایر گویه‌ها، پایداری و مناسب بودن آن تشخیص داده می‌شود.

یافته‌های تحقیق

جدول شماره (۱): توصیف آماری

جمع	انحراف استاندارد	میانگین	
۴۵۰	۳/۳۴۱۸۲	۲۷/۰۶۵۰	سرمایه‌ی اجتماعی
۴۵۰	۹/۷۱۶	۳۰/۴۰	سن
۴۵۰	۷/۳۶۱	۳۲/۱۶	دین‌داری
۴۵۰	۴/۵۸۹	۷/۸۲	رسانه

جدول شماره (۲): همبستگی متغیرها

رسانه	دین‌داری	سن	سرمایه‌ی اجتماعی		
-۰/۰۰۵	-۰/۴۱۱	-۰/۰۶۲	۱	سرمایه‌ی اجتماعی	همبستگی پیرسون
-۰/۰۷۲	-۰/۱۳۳	۱	-۰/۰۶۲	سن	
-۰/۰۵۵	۱	-۰/۱۳۳	-۰/۴۱۱	دین‌داری	
۱	-۰/۰۵۵	-۰/۰۷۲	-۰/۰۰۵	رسانه	
-۰/۴۵۹	-۰/۰۰۰	-۰/۰۹۳	۰	سرمایه‌ی اجتماعی	سطح معنی‌داری
-۰/۰۶۳	-۰/۰۰۲	۰	-۰/۰۹۳	سن	
-۰/۱۲۱	۰	-۰/۰۰۲	-۰/۰۰۰	دین‌داری	
۰	-۰/۱۲۱	-۰/۰۶۳	-۰/۴۹۳	رسانه	

جدول شماره (۳): ضریب همبستگی چندگانه برای تبیین میزان سرمایه‌ی اجتماعی در مردم شهر گرمی

Sig. F Change	Change Statistics				خطای تعریف شده	تصحیح شده	جذر	ضریب همبستگی	ثابت
	df2	df1	F Change	R Square Change					
-۰/۰۰۰	۴۴۸	۱	۱۹۰/۷۷۳	۰/۲۹۹	۳/۰۴۹۶۰	-۰/۱۶۷	۰/۱۶۹	۰/۴۱۱	۱

جدول شماره (۴): ANOVA

مجموع مجدورات	درجه‌ی آزادی	میانگین	مقدار F	سطح معنی‌داری
۸۴۷/۹۱۵	۱	۸۴۷/۹۱۵	۹۱/۱۷۳	-
۴۱۶۶/۴۲۴	۴۴۸	۹/۳۰۰		
۵۰۱۴/۳۳۸	۴۴۹			

سطر Regression بیانگر میزان تغییرات متغیر وابسته است که از طریق متغیرهای مستقل تبیین می‌شود. سطر Residual نیز بیانگر میزان تغییرات متغیر وابسته است که توسط سایر عوامل (تصادفی و اتفاقی) تبیین می‌شود.

جدول شماره (۵): Coefficients

Collinearity Statistics					Correlations	سطح براندازش Sig	T آزمون	استاندارد شده	ضریب غیر استاندارد	ثابت
VIF	Tolerance	Part	artial	Zero Order		Beta	Std. Error	B	(Constant)	
۱	۱	۰/۴۱۱	۰/۴۱۱	۰/۴۱۱	۰/۰۰۰	۳۴/۸۴۴	۰/۴۱۱	۲۱/۳۷۲	دین داری	
					۰/۰۰۰	۹/۵۴۸		۰/۰۱۹		

جدول شماره (۶): ضرایب متغیری مستقل باقی مانده در شکل رگرسیونی به روش گام به گام

Sig.	t	ضرایب مستقل باقی مانده در شکل رگرسیونی به روش گام به گام			ترتیب ورود متغیر مستقل در شکل
		Beta	Std. Error	B	
۰/۰۰۰	۳۱/۶۹۶	۰/۵۶۳	۰/۰۱۷	۱۷/۸۵۲	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۳/۸۱۲	۰/۵۴۶	۰/۰۱۷	۰/۲۳۵	دین داری

تبیین بحران سرمایه‌ی اجتماعی مردم ۲۰ الی ۵۹ ساله مردم شهرستان گرمی بر اساس متغیرهای مستقل سن، دین داری و میزان استفاده از رسانه‌ها به منظور تبیین سرمایه‌ی اجتماعی بر اساس مجموع متغیرهای مستقل از رگرسیون چندگانه به روش گام به گام استفاده شد که در نهایت طبق اطلاعات جدول شماره (۲) ملاحظه می‌شود که در مجموع یک متغیر مستقل مهم در شکل رگرسیونی باقی ماندند که ضریب همبستگی چندگانه آن‌ها با میزان بحران هویت برابر $R=0/411$ با ضریب تبیینی برابر $R^2=0/169$ و ضریب تبیین خالص برابر $\bar{R}^2=0/167$ می‌باشد. مقدار به دست آمده از این ضریب بیانگر آن است که حدود ۱۷ درصد از واریانس سرمایه‌ی اجتماعی توسط متغیر مستقل موجود در شکل رگرسیونی تبیین می‌گردد.

همچنین شکل رگرسیونی تبیین شده بر اساس جدول شماره (۵) آزمون تحلیل واریانس، خطی است زیرا مقدار آزمون F برای تعیین معنی داری اثر متغیرهای مستقل بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی برابر $F=91/173$ با سطح معنی داری $P=0/000$ می‌باشد. در مجموع طبق اطلاعات جدول شماره (۶) و با توجه به ضرایب بتاهای استاندارد نشده ملاحظه می‌شود که با مقدار ثابت (α) برابر $17/852$ ، میزان دین داری با بتای $\beta=0/235$ در تبیین میزان سرمایه‌ی اجتماعی سهم معنی داری دارند. در نهایت با حذف مقدار ثابت آلفا (α) از طریق استاندارد کردن مقادیر متغیرهای مستقل ملاحظه می‌شود که میزان دین داری با بتای $\beta=0/411$ ، تاثیر مثبت را در پیش بینی سرمایه‌ی اجتماعی دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به دست آمده متوسط همیاری در بین مردم شهرستان گرمی $26/75 \pm 6/729$ می‌باشد میزان همیاری تقریباً در حد بالاست. و متوسط انسجام اجتماعی مردم شهرستان گرمی $26/75 \pm 5/983$ محاسبه گردیده است که حداقل انسجام در سطح پایین ۰ و حداکثر ۴۰ می‌باشد. و میزان تعامل اجتماعی مردم در حد متوسط می‌باشد و متوسط مشارکت مذهبی در بین مردم شهرستان گرمی $26/75 \pm 5/496$ محاسبه گردیده است که حداقل میزان مشارکت مذهبی در سطح پایین ۷ و حداکثر ۳۳ می‌باشد که میزان مشارکت مذهبی در حد بالا می‌باشد. میانگین میزان مشارکت رسمی در بین مردم شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $24/40 \pm 5/117$ محاسبه گردیده که حداقل میزان مشارکت رسمی در سطح پایین ۹ و حداکثر ۳۵ می‌باشد. در مجموع می‌توان گفت میزان مشارکت رسمی مردم در حد متوسط به بالا می‌باشد و در نهایت میانگین میزان مشارکت کل در بین مردم شهرستان گرمی با اشتباه استانداردش $24/87 \pm 4/667$ محاسبه گردیده است که حداقل میزان مشارکت کل در سطح پایین ۸ و حداکثر ۳۲/۵ می‌باشد. در مجموع می‌توان گفت میزان مشارکت کل مردم در حد بالا می‌باشد.

و متوسط میزان اعتماد غیررسمی (خانوادگی) در بین مردم شهرستان گرمی $23/43 \pm 4/458$ به دست آمده که حداقل میزان اعتماد غیررسمی (خانوادگی) در سطح پایین ۵ و حداکثر ۳۰ می‌باشد. در مجموع می‌توان گفت میزان اعتماد غیررسمی مردم در حد بالا می‌باشد. و متوسط میزان اعتمادگر و در بین مردم شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $10/01 \pm 3/469$ محاسبه گردیده است که حداقل میزان اعتماد گروهی در سطح پایین ۱ و حداکثر ۲۰ می‌باشد. در مجموع می‌توان گفت میزان اعتماد غیررسمی مردم در حد متوسط می‌باشد. متوسط میزان اعتماد رسمی (نهادی) در بین مردم شهرستان گرمی $29/70 \pm 9/616$ محاسبه گردیده است که حداقل میزان اعتماد رسمی (نهادی) در سطح پایین ۱ و حداکثر ۵۰ می‌باشد. و میزان اعتماد رسمی (نهادی) مردم در حد متوسط به بالا می‌باشد. که میانگین میزان اعتماد کل در بین مردم شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $21/05 \pm 9/616$ محاسبه گردیده است که حداقل میزان اعتماد کل در سطح پایین $8/67$ و حداکثر $33/333$ می‌باشد. و در مجموع می‌توان گفت میزان اعتماد کل مردم در حد متوسط به بالا می‌باشد.

و در نهایت مجموع میانگین میزان سرمایه‌ی اجتماعی در بین پاسخگویان شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $27/1 \pm 3/34$ محاسبه گردیده است که حداقل میزان سرمایه‌ی اجتماعی در سطح پایین $15/08$ و حداکثر $35/08$ می‌باشد. و در مجموع می‌توان گفت میزان سرمایه‌ی اجتماعی با توجه به پاسخگویی مردم در حد متوسط می‌باشد.

بورديو اولين كسى است كه تحليل منظمى از سرمايه‌ى اجتماعى به دست داده و آن را حاصل انباشت منابع بالقوه يا بالفعلى تعريف كرده است كه مربوط به مالكيت يك شبكه بادوام از روابط كم و بيش نهادينه شد، در بين افرادى است كه با عضويت در يك گروه ايجاد مى‌شود.

فوكوياما در سطح كلان و در ارتباط با رشد و توسعه‌ى اقتصادى به بررسى سرمايه اجتماعى مى‌پردازد.

كلمن سازمان اجتماعى را پديدآورنده‌ى سرمايه اجتماعى مى‌داند و سرمايه اجتماعى را بر حسب كارکرد آن تعريف مى‌كند.

افه و فوش (۲۰۰۲) اعتماد، آگاهى و توجه به حوزه‌هاى عمومى، سياسى، اجتماعى و مشاركت انجمنى را به عنوان عناصر مفهومى سرمايه‌ى اجتماعى ديده‌اند. عده‌اى آن را شامل هنجارها، كيفيت روابط اجتماعى و اعتماد به دوستان و آشنايان، اعتماد تعميم يافته، اعتماد نهادى دانسته‌اند (ستون، ۲۰۰۰). افراد ديگرى مانند پاتنام نيز تركيبى از تعاريف عملياتى فوق را براى سرمايه‌ى اجتماعى و سنجش آن مد نظر گرفته‌اند. در اين تحقيق سعى شده است، كه تعداد مفاهيم عملياتى در بررسى سرمايه‌ى اجتماعى به كار گرفته شود.

در اين تحقيق رابطه‌ى تعهد دىنى با سرمايه‌ى اجتماعى تايد شده است، همان‌طور كه نتايج به دست آمده از تحقيقات افه اين موضوع را تايد مى‌كند.

دين‌باورى و تعهد دىنى: رابطه‌ى مستقيمى با سرمايه‌ى اجتماعى دارد، زيرا سازمان‌هاى دىنى نقش ميانجى را در فعاليت‌هاى دىنى ايفا مى‌كنند. از آن‌جا كه اديان نشست‌هاى عمومى و مراسم و مناسك دارد، باعث توسعه‌ى شيوه‌ى همكارى و تعاون و آگاهى از مسايل اجتماعى مى‌گردند و اديانى كه بيشتر مراسم و مناسك عمومى دارند در افزايش سرمايه‌ى اجتماعى نقش بيشترى ايفا مى‌كنند (افه و ديگرى، ص ۲۰۸).

مجموعه‌ی عناصر مفاهیم سرمایه اجتماعی در این تحقیق - همیارانه، انسجام، مشارکت (مذهبی، رسمی) اعتماد (حوزه‌های غیررسمی، عمومی و نهادی) می‌باشد و میانگین نمره آن‌ها سرمایه‌ی اجتماعی فرد را تشکیل می‌دهد. مضافاً میزان سرمایه‌ی اجتماعی (اعتماد، انسجام و مشارکت) در گروه سنی ۲۰-۳۹ بیش از دیگر، گروه‌های سنی است. این نشان‌دهنده‌ی اعتماد، وحدت، همبستگی و مشارکت همین گروه سنی است.

منابع

- ۱- بیرو، آن. فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه: باقر ساروخانی. تهران: انتشارات کیهان. ۱۳۷۰.
- ۲- بی، ازل. روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی (۲ و ۱). ترجمه: رضا فاضل. انتشارات سمت. چاپ اول: ۱۳۸۱.
- ۳- بیکو، توزال. نحوه‌ی انجام تحقیقات اجتماعی. ترجمه: هوشنگ نائی. انتشارات روش. چاپ دوم: ۱۳۸۱.
- ۴- بیکو، واین. مدیریت و سرمایه اجتماعی. ترجمه: سیدمهدی الوانی. انتشارات سازمان مدیریت صنعتی. چاپ اول: ۱۳۸۲.
- ۵- پانام و دیگران. سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه). ترجمه: افشین خاکباز و دیگران. شیراز: چاپ اول: ۱۳۸۴.
- ۶- پوردیو، پیر. نظریه کنش دلایل علمی و انتخاب عقلانی. ترجمه: مرتضی مردیپا. تهران: نشر نقش و تکار. چاپ اول: ۱۳۸۰.
- ۷- ترنو، جانانان. اج. ساخت نظریه جامعه‌شناختی. ترجمه: عبدالعلی لهسایی زاده. شیراز: انتشارات نوید. چاپ اول: ۱۳۷۲.
- ۸- کلمن. جمیع بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه: منوچهر صبوری. تهران: نشر نی. چاپ اول: ۱۳۷۷.
- ۹- فوکویاما، فرانسیس. پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آن. ترجمه: غلامعباس توسلی. تهران: نشر جامعه ایرانیان. ۱۳۷۹.
- ۱۰- پانام، رابرت. دموکراسی و سنت‌های مدنی. ترجمه: دلفروز. تهران: انتشارات روزنامه سلام. ۱۳۸۴.
- ۱۱- گیدنز، آنتونی. پیامدهای مدرنیته. ترجمه: محسن ثلاثی. تهران: نشر مرکز. ۱۳۷۷.
- ۱۲- فیلد، جان. سرمایه‌ی اجتماعی. ترجمه: غلامرضا غفاری و دیگری. تهران: کویر. ۱۳۸۱.
- ۱۳- ابوالحسن تنهایی. حسین نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات خردمند. چاپ اول: ۱۳۷۳.
- ۱۴- ازکیا، مصطفی. جامعه‌شناسی توسعه. تهران: نشر کلمه. چاپ سوم: ۱۳۸۰.
- ۱۵- ساروخانی، باقر. روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. جلد اول. نشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. ۱۳۷۳.
- ۱۶- محسنی، منوچهر. تگرش‌ها و اعتماد: بررسی آگاهی‌ها، تگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی در ایران. تهران: نشر زهد. ۱۳۸۴.
- ۱۷- بهرامی، فردین. ایجاد بیرونی سرمایه اجتماعی. تهران: انتشارات نسیم البرز. شماره ۳۱۰. ۱۳۸۱.
- ۱۸- الوانی، مهدی. اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن. نمایه پژوهش. شماره ۳. ۱۳۸۰.
- ۱۹- الویری، محسن. سند چشم‌انداز توسعه و سرمایه اجتماعی. ماهنامه فصل نو. مهر ماه ۱۳۸۴.
- ۲۰- علوی، سیدبابک. سرمایه اجتماعی. ماهنامه تدبیر. سال دوازدهم. شماره ۱۱۶. مهر. ۱۳۸۰.
- ۲۱- پژوهشنامه. سرمایه اجتماعی (۲). شماره پنجم. بهار ۱۳۸۶.